वर्तमान कक्षा छको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको अध्ययन

११८

शोधार्थी
सिर्जना रसाइली
क्याम्पस क्रमाङ्क र शैक्षिक वर्ष : ४६ (२०७०/७१)
त्रि.वि.क्रमाङ्क : ९-२-७३७-१४०-२००९
दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क (वर्ष) : २१८००२४/२०७१

नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त प्रस्तुत शोधपत्र

शोधपत्र पेस गरेको मिति
वि.सं. २०७४।१२।१
इ.सं. १५।३।२०१८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली शिक्षा विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

शोधपत्र भाइभा भएको मिति
वि.सं. २०७५।१।०५
इ.सं. १८।४।२०१८

स्वयम् घोषणा

म शोधार्थी सिर्जना रसाइली यो घोषणा गर्दछु- प्रस्तुत शोधपत्र मेरो मौलिक अनुसन्धान हो। शोधपत्रको कुनै अंशसमेत मैले कहीँ कतैबाट हुबहु नक्कल गरेको होइन। आवश्यकताअनुसार सन्दर्भ र स्रोत खुलाई पूर्वकार्यको प्रयोग गरेको/गरेकी छु। यदि कहीँ कतैबाट हुबहु नक्कल गरेको प्रमाणित भए त्यसबाट आउने सबैखाले परिणामहरूको सामना गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु। यस सम्बन्धमा पछि कहीँ कतै र कुनै किसिमको उजुर बाजुर गर्ने छैन।

वि.सं. : २०७४।१२।०१

इ.सं. : १५।३।२०१८

सिर्जना रसाइली

शोधार्थी

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

स्थापित : २०४५

(त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त)

व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

☎०२५ - ५८१३००
५८००६४

प.सं.
च.नं.

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत एमएड दोस्रो वर्षकी विद्यार्थी सिर्जना रसाइलीले नेपाशि ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत **वर्तमान कक्षा छको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो। प्रस्तुत शोधपत्र सम्बन्धित तहका निमित्त उपयुक्त भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु।

वि.सं. : २०७४।१२।०१

इ.सं. : १५।३।२०१८

नवीनकुमार शर्मा
(शोध निर्देशक)
नेपाली शिक्षा विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

कृतज्ञता ज्ञापन

यो शोध अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर तहको दोस्रो वर्ष नेपाली मूल विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि कक्षा छको नेपली पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको अध्ययन विषयमा गरिएको हो ।

प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु नवीनकुमार शर्माको सल्लाहमा तयार पारेकी हुँ । शोध शीर्षक चयनदेखि शोधपत्र तयार पार्दासम्म उहाँले उपयुक्त सल्लाह दिनु भएको हुँदा उहाँको सल्लाह र सहयोगका लागि हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

शोध एउटा खोजबाट वैज्ञानिक निष्कर्षमा पुग्ने विषय हो । यो एउटा वस्तुपरक, वैज्ञानिक र तथ्यपरक हुन्छ । यसमा सम्बन्धित विषयका विज्ञ लगायत राय आवश्यक पर्ने हुँदा यसमा मार्गनिर्देशन गर्नु हुने श्रद्धेय गुरु तथा नेपाली शिक्षा विषयका विभागीय प्रमुख मदनराज बरालप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसका साथै श्रद्धेय गुरु तीर्थराज भट्टराईप्रति पनि कृतज्ञ छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा विभिन्न सामग्री तथा स्रोत उपलब्ध गराइ सहयोग गर्ने नमुना छनोटमा परेका विद्यालयका प्र.अ. तथा शिक्षकहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी जनता बहुमुखी क्याम्पसको पुस्तकालय परिवारलाई हृदयतः धन्यवाद दिन्छु । यसै सन्दर्भमा मेरो शुभचिन्तक साथीहरू, सहकर्मी सहयोगी साथी, शिक्षा आर्जनमा हौसला प्रदान गर्दै मलाई यो अवस्थासम्म पुऱ्याउने मेरा बाबाआमा र परिवारप्रति आजीवन ऋणी छु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्रलाई टाइप, प्रुफ, सेटिङ र ब्यान्डिङ गरिदिनुहुने सौजन्य डेस्कटप बिर्तामोड-१ की मैया बराललाई धन्यवाद दिँदै प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङकनका लागि नेपाली भाषा शिक्षा विभाग जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरीसमक्ष पेश गरेकी छु ।

शोधार्थी

सिर्जना रसाइली

शोधसार

प्रस्तुत अध्ययनको शीर्षक कक्षा छको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको अध्ययन रहेको छ। यस अध्ययन भाषिक सीप विकासका दृष्टिबाट उपयुक्तताको अध्ययनमा केन्द्रित छ। यस अध्ययनको उद्देश्य कक्षा छको वर्तमान नेपाली पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरूको भाषिक सीपका आधारमा अध्ययन गर्नु हो।

यस अध्ययनको अध्याय एकमा शोधको परिचय अध्ययनको उद्देश्य, महत्त्व/औचित्य, अनुसन्धानात्मक प्रश्न, परिसीमा तथा पारिभाषिक वा प्राविधिक शब्दहरूको उल्लेख गरिएको छ। त्यस्तै अध्याय दुईमा पूर्वकार्यमा समीक्षा गरिएको छ। यसको उद्देश्य अध्ययनीय विषयसँग सम्बन्धित शोधकार्यहरूले अनुसन्धानमा सहयोग पुऱ्याउने भएकाले त्यस्ता पूर्वकार्यको अध्ययन गरी समीक्षा समेत प्रस्तुत गरिएको छ। यस अध्ययनले अध्ययनीय विषयसँग सम्बन्धित शोधकार्यमा भएका सबल पक्षहरूलाई मध्यनजर गर्दै सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूको पहिचान गर्नु पनि रहेको छ। पूर्वकार्यहरूले समेट्न नसकेका विषयवस्तुलाई यस शोधकार्यमा समेट्ने प्रयास गरिएको छ। यस अध्ययनमा अध्याय तीनमा अध्ययनको प्रक्रिया/विधि, अध्ययनको क्षेत्र, तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन, व्याख्या/विश्लेषण गरिनुका साथै निष्कर्ष, सुझाव साथै उपयोगिता समेत प्रस्तुत गरी पाँच अध्यायमा विभाजित छ। यो अध्ययन पुस्तकालयीय विधिमा आधारित रहेर तयार पारिएको हुँदा पुस्तकालयमा सङ्ग्रहित पाठ्यपुस्तक स्तक, शोधग्रन्थ, पत्रपत्रिका तथा अन्य पाठ्यपुस्तकबाट सामाग्री संकलन गरी विश्लेषण गरिएको छ।

यस शोधग्रन्थको अध्याय चारमा कक्षा छको वर्तमान नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका अभ्यासहरूको भाषिक सीप विकासका आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ। प्रत्येक पाठमा भएका नमुना अभ्यास कुन सीपसँग सम्बन्धित छन् वा कुन सीप विकासमा सहयोग पुऱ्याउँदछ भन्ने कुरा पत्ता लगाइएको छ। पाठमा प्रयोग भएका अभ्यासले कसरी भाषिक सीप विकासमा सहयोग पुऱ्याउँदछन् भन्ने कुरालाई पनि प्रष्ट पार्ने प्रयास गरिएको छ। भाषाका चार सीप सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता भाषिक सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरूलाई अलग-अलग छुट्याउनुका साथै एकै सीपअन्तर्गत पर्ने अभ्यासलाई संयुक्त रूपमा एउटै उपशीर्षकमा समावेश गरी विश्लेषण गरिएको छ। सबै खालका भाषिक सीपलाई अभ्यासमा समावेश गर्न लामा, छोटा वा वस्तुगत कस्ता प्रश्नहरू अभ्यासका रूपमा समावेश गरिएको छ भन्ने कुरा पनि निष्कर्षमा प्रस्तुत गरिएको छ। अन्त्यमा सम्पूर्ण अध्ययनको निष्कर्ष, सबल पक्ष र सुधारात्मक पक्षको विश्लेषणसहित सुझाव प्रस्तुत गरिएको छ।

पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको अन्तरसम्बन्ध र त्यसमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको कमी कमजोरी पहिचान गरी आवश्यक सुधार/संशोधन गर्नका लागि पनि यस अध्ययनले मद्दत पुऱ्याउन सक्छ। सिकाइमा भाषिक सीप विकास गर्न नमुना अभ्यास एकमात्र सेतु मानिने सन्दर्भमा यस्ता अभ्यास र तिनको अध्ययनको महत्त्व रहेको स्पष्ट हुन्छ। भाषा शिक्षणलाई समावेशीकरण गरी शैक्षिक क्षति न्युनिकरण गर्न पनि यसले सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ। पाठ्यक्रमको उद्देश्यअनुरूप पर्याप्त नमुना अभ्यासहरूको संयोजन गरी पाठ्यपुस्तकमा सुधार गर्नका साथै विद्यार्थी केन्द्रित र कार्यकलापमुखी शिक्षण सिकाइको प्रवर्द्धन गर्नमा सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ।

विषय सूची

विषय	पृष्ठ
अध्याय एक : शोधपत्रको परिचय	
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याकथन	४
१.३ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	४
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	६
१.५ अध्ययनको परिसीमा	६
१.६ पारिभाषिक शब्द	६
अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा	
२.१ पूर्वकार्यको उपयोगिता र कार्यान्वयन	१०
२.२ सैद्धान्तिक/धारणात्मक संरचना	११
अध्याय तीन : अध्ययनको विधि/प्रक्रिया	
३.१ अध्ययनको संरचना	१३
३.२ जनसङ्ख्या र नमुना	१३
३.३ नमुना छनोट प्रक्रिया	१३
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोत	१३
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका प्रक्रिया र साधन	१४
३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया	१४
अध्याय चार : नतिजा/परिणाम र छलफल	
४.१ परिचय	१५
४.२ पाठ एक ‘गुरु’ कवितामा समाविष्ट नमुना अभ्यास	१५
४.२.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित नमुना अभ्यास	१५
४.२.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित नमुना अभ्यास	१६
४.२.३ निष्कर्ष	१७
४.३ पाठ दुई : युक्तिसामु ‘शक्ति टिक्दैन’ कथामा समाविष्ट नमुना अभ्यास	१७
४.३.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित नमुना अभ्यास	१८
४.३.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित नमुना अभ्यास	१८
४.३.३ निष्कर्ष	२०
४.४ पाठ तीन ‘सामाजिक सद्भाव’	२०

४.४.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू २१
४.४.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित नमुना अभ्यासहरू २१
४.४.३ निष्कर्ष २३
४.५ पाठ चार :'भविष्यको योजना' संवादमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास २३
४.५.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यास २३
४.५.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित उपायहरू २४
४.५.३ निष्कर्ष २५
४.६ पाठ पाँच 'साहित्यकार भवानी भिक्षु' जीवनीमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास २५
४.६.१ सुनाइ र बोलाई सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू २६
४.६.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू २६
४.६.३ निष्कर्ष २७
४.७ पाठ छ 'खोला' कवितामा प्रयुक्त नमुना अभ्यास २८
४.७.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यास २८
४.७.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू २९
४.७.३ निष्कर्ष ३०
४.८ पाठ : सात 'कृषिमलको प्रयोग' प्रबन्धमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ३०
४.८.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ३१
४.८.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ३१
४.८.३ निष्कर्ष ३३
४.९ पाठ आठ 'दाजुलाई बहिनीको चिठी' चिठीमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ३३
४.९.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित नमुना अभ्यासहरू ३३
४.९.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ३४
४.९.३ निष्कर्ष ३५
४.१० पाठ नौ 'युमा देवीको अवतरण' कथामा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ३५
४.१०.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभयासहरू ३५
४.१०.२ पढाइ र लेखाइसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ३६
४.१०.३ निष्कर्ष ३७
४.११ पाठ दश 'सम्पतिभन्दा शिक्षा ठूलो' वादविवादमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ३७
४.११.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ३७
४.११.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ३८

४.११.३ निष्कर्ष ३९
४.१२ पाठ एघार 'स्वाभिमानी मुख' कवितामा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ३९
४.१२.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ४०
४.१२.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ४०
४.१२.३ निष्कर्ष ४१
४.१३ पाठ बाह्र 'युधिष्ठिरको परीक्षा' कथामा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ४२
४.१३.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ४२
४.१३.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धि अभ्यासहरू ४३
४.१३.३ निष्कर्ष ४४
४.१४ पाठ तेह्र 'लुइ पास्चर' को जीवनीमा प्रयुक्त अभ्यास ४४
४.१४.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ४४
४.१४.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यास ४५
४.१४.३ निष्कर्ष ४६
४.१५ पाठ चौध 'वातावरणको रक्षा' प्रबन्धमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ४६
४.१५.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ४६
४.१५.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ४७
४.१५.३ निष्कर्ष ४८
४.१६ पाठ पन्ध्र 'राष्ट्रिय विभूति शङ्खधर शाख्वा' जीवनीमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ४८
४.१६.१ सुनाइ र बोलाई सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ४९
४.१६.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ४९
४.१६.३ निष्कर्ष ५०
४.१७ पाठ सोह्र 'मानिस नै देवता' कथामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरू ५०
४.१७.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ५१
४.१७.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ५१
४.१७.३ निष्कर्ष ५२
४.१८ पाठ सत्र 'कलाको महत्व' प्रबन्धमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ५२
४.१८.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बनिध्त अभ्यासहरू ५३
४.१८.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ५३
४.१८.३ निष्कर्ष ५४
४.१९ पाठ अठार प्रधानाध्यापकलाई निवेदन, पाठमा प्रयुक्त नमुना अभ्यास ५५

४.१९.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ५५
४.१९.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित नमुना अभ्यासहरू ५५
४.१९.३ निष्कर्ष ५६
४.२० पाठ उन्नाइस 'श्री कृष्णको पराक्रम' कथामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासहरू ५६
४.२०.१ सुनाइ र बोलाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ५७
४.२०.२ पढाइ र लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित अभ्यासहरू ५७
४.२०.३ निष्कर्ष ५८

अध्याय पाँच : निष्कर्ष र सुझाव

५.१ निष्कर्ष ५९
५.२ सुझावहरू ६१
५.३ उपयोगिता ६२
५.३.१ नीतिगत तह ६२
५.३.२ कार्यान्वयन तह ६३
सन्दर्भसामग्रीसूची